

VAN JONES

Zelená ekonomika

Van Jones

ve spolupráci s Ariane Conradovou

zelená **ekonomika**

**Jedno řešení pro dva
nejpalčivější problémy
naší doby**

VYŠEHRA D

Van Jones: The Green Collar Economy
How One Solution Can Fix Our Two Biggest Problems

All rights reserved
Copyright © 2008 by Van Jones
Translation © Eva Křístková, 2011

ISBN 978-80-7429-032-9

OBSAH

Předmluva (<i>Robert F. Kennedy, jr.</i>)	9
Úvod: Jaká je realita?	17
1. Dvojí krize	33
2. Čtvrtý kvadrant	47
3. Ekologická spravedlnost	69
4. Zelený Nový úděl	83
5. Budoucnost začíná dnes	115
6. Vládní otázka	143
7. Optimismus a naděje	179
Doslov: Již vítězíme – v dobrém i zlém	185
Podněty pro konkrétní akce	189
Seznam pramenů	193
Poznámky	199
Poděkování	217

PŘEDMLUVA

Loni v listopadu* obhajoval lord (David) Puttnam v britském parlamentu důležitý zákon týkající se globálního oteplování. V souvislosti s varováními vlády i představitelů průmyslu, že musíme postupovat pomalu, abychom se vyhnuli hospodářskému kolapsu, připomněl, že přesně před dvěma sty lety zaznívaly při sněmovních jednáních o zrušení obchodu s otroky zcela identické argumenty. Obchod s otroky tehdy v Británii tvořil plnou čtvrtinu hrubého domácího produktu (HDP) a zemi skýtal nevyčerpatelný zdroj levné energie. Ti, kdo na něm byli zainteresováni, hrozili, že jeho zákaz způsobí finanční apokalypsu.

Debata trvala zhruba rok. Sněmovna nakonec upřednostnila morální hledisko a obchod s otroky s okamžitou platností zakázala. Namísto krachu, který předpovídali zastánci otroctví, zaznamenalo britské hospodářství bouřlivý růst. Zrušení otroctví pouze demaskovalo paralyzující nedostatky spojené s nulovými náklady na práci: otroctví bylo koulí a řetězem na noze nejen pro otroky samotné, nýbrž i pro celou ekonomiku, bránilo zvyšování produktivity a znemožňovalo hospodářský růst. Po jeho zrušení se kreativita i produktivita vzeptaly k dosud netušeným výšinám. Podnikatelé ohlížející se po nových zdrojích energie nastartovali průmyslovou revoluci a zahájili tak éru největší tvorby bohatství v lidských dějinách.

My dnes energetické suroviny na bázi uhlíku „rušit“ nemusíme, abychom nahlédli všechna jejich negativa a pochopili, že závislost na nich je v dané chvíli pro americký kapitalismus tou největší přítěží. Důkaz pro to je nasnadě. Běžná praxe, kdy si Amerika půjčuje v zahraničí na nákup ropy miliardu dolarů denně, už vedla ke zhroucení dolaru. Každoroční subvence přesahující částku jednoho bilionu dolarů, které vláda poskytuje uhelným a ropným společnostem, doslova ožebračily národ,

* Tj. v roce 2007. Pozn. překl.

který ještě před čtyřiceti lety vlastnil polovinu světového bohatství. Závislost na uhlíku podkopala základy ekonomické síly Ameriky, odňala jí morální autoritu, oslabil její mezinárodní vliv i prestiž, ohrozila národní bezpečnost a zničila krajinu i zdraví obyvatel. Rozvrací vše, co je národu drahé.

Dnes už víme, že země, které své hospodářství „dekarbonizují“, získávají okamžité výhody. Například Švédsko v roce 2006 oznámilo, že do roku 2020 hodlá upustit od využívání všech fosilních paliv (včetně atomové energie), přičemž uhlíkovou daň zavedlo už v roce 1991 (ta dnes činí až 150 dolarů za tunu). Uzavřelo dva jaderné reaktory a emise skleníkových plynů snížilo na pět tun na osobu a rok (ve Spojených státech činí roční průměr dvacet tun na osobu). Tisíce podnikatelů se okamžitě pustily do hledání nových způsobů, jak získávat energii nejen ze slunce, větru, přílivu nebo štěpek, ale i ze zemědělského a domácího odpadu. Tempo hospodářského růstu se rázem vyšphalo na hodnoty třikrát vyšší, než jakých dosahuje tempo růstu ve Spojených státech. Švédsko je dnes i navzdory tradičně vysokým daním – poměřováno výší HDP – osmou nejbohatší zemí světa.

Island byl v 70. letech z osmdesáti procent závislý na dovozech uhlí a ropy a z ekonomického hlediska patřil k nejhudším státům Evropy. Dnes je stoprocentně energeticky soběstačný, přičemž devadesát procent domácností je vytápěno z geotermálních zdrojů a zbývající potřebu elektrické energie kryjí hydroelektrárny. Mezinárodní měnový fond jej proto řadí na čtvrtou příčku v pořadí nejbohatších zemí světa.* Geotermální zdroje a hydroelektrárny produkují tolik levné energie, že se Island rychle zařadil mezi její největší světové exportéry. (Své energetické přebytky vyváží ve formě hliníku a jeho slitin.) Země, která se dříve musela doslova doprošovat zahraničních investic, si dnes může vybírat z nekonečného množství firem, které se chtějí na jejím území usadit a těžit z výhod zdejší levné a čisté energie.

Brazílie, která v průběhu předešlého desetiletí své hospodářství také dekarbonizovala, prožívá dnes největší hospodářský rozmach ve svých dějinách. A Kostarika, nejbohatší ekonomika střední Ameriky, právě dekarbonizuje. Nemělo by tudíž překvapovat, že energeticky nejsoběstačnější stát USA, Kalifornie, je zároveň i hospodářsky nejsilnější.

* Tato informace platila v roce 2008, ještě před vypuknutím finanční a hospodářské krize. Pozn. překl.

Spojené státy přitom disponují mnohem úctyhodnějšími domácími energetickými zdroji než Island nebo Švédsko. Doslova „sedí“ na druhých největších zásobách geotermální energie na světě. Americký Středozápad je navíc Saúdskou Arábií větru – jen Severní Dakota, Kansas a Texas by mohly vyrobit tolik větrné energie, že by to uspokojilo poptávku po elektřině v celých Spojených státech. A pokud jde o sluneční energii, fotovoltaické a solárně-termální elektrárny, rozmístěné na pouhých devatenácti procentech území těch nejvyprahlejších pouští amerického jihozápadu, by podle studie zveřejněné v časopise *Scientific American* dokázaly pokrýt spotřebu elektřiny téměř v celých Spojených státech, aniž by bylo třeba instalovat jakékoli další sluneční kolektory na střechách budov, a to i za předpokladu, že by každý Američan vlastnil auto na hybridní pohon. Mimochodem, pro životní prostředí by to znamenalo nesrovnatelně menší zátěž nežli totéž množství energie vyrobené z uhlí.

Revoluce v oborech, které Švédsku a Islandu přinesly tak nebývalou prosperitu, však v Americe naráží hned na několik překážek. První představují každoroční subvence ve výši jednoho bilionu dolarů, které inkasují společnosti zpracovávající uhlí a ropu, což tomuto odvětví zajišťuje rozhodující výhodu na trhu a zároveň vytváří nepřekonatelnou bariéru pro využívání energie z obnovitelných zdrojů. Druhou překážkou je přetížená a málo výkonná celostátní přenosová a distribuční soustava, která nedokáže pojmout energii z nových zdrojů. Třetí překážkou pak představují různé kliky všemocných místních potentátů, kteří zlepšovatelům brání v přístupu na americké trhy. A čtvrtým je skutečnost, že federální vláda ani vlády jednotlivých států dosud nepřišly se závaznými normami pro ekologické stavby i technologie a nepředstavily ani dlouho slibované tržní pobídky.

Aby pomohl nastupujícímu rozmachu v oblasti energetických inovací, měl by se příští americký prezident přednostně zaměřit na čtyři okruhy problémů. Systém obchodování s emisními povolenkami,* koncipovaný tak, aby vytvářel tlak na snižování emisí oxidu uhličitého, je už víceméně hotovou věcí. Tento systém, který dnes podporují například senátoři John McCain nebo Barack Obama, počítá s měřením emisí oxidu uhličitého, který jednotlivé firmy vypouštějí do ovzduší na

* Tzv. systém „cap-and-trade“, tj. „stanov strop a obchoduj“. Pozn. překl.

území Spojených států, a zároveň s vytvořením trhu, kde by se dražily emisní povolenky. Objem těchto povolenek by se každým rokem taxativně snižoval tempem, které by umožňovalo dosahovat vytčených cílů v oblasti snižování emisí uhlíku. Jak by povolenek na trhu ubývalo, jejich cena by rostla a zlepšovatelé, jimž se podařilo závislost na uhlíku výrazně omezit, by se dočkali bohaté finanční odměny. Obchod s emisními povolenkami má pevně stanovený cíl, a je tudíž účinnější než uhlíková daň. Pro politiky, kterým je každá daň proti srsti a naopak horují pro trh, je navíc mnohem stravitelnější. Průmyslu zase na systému konvenují hlavně jeho jasně stanovené cíle. Tento tržní přístup slaví prokazatelné úspěchy.

Příští americký prezident by se měl energicky zasadit za modernizaci zastaralé celostátní vysokonapěťové sítě, tak aby byla v budoucnu schopna rozvádět do všech koutů země solární, větrnou a geotermální energii, jakož i jiné druhy energií pocházejících z obnovitelných zdrojů. Chce-li dnes manažer texaské větrné elektrárny dostat svou elektřinu na trh, stojí před dvěma takřka nepřekonatelnými překážkami. Tou první jsou americké regionální rozvodné sítě, které bývají přetížené a nevhodně trasované. Nejlepší možnosti pro využití energie z přírodních zdrojů – například ze slunce na Jihozápadě či z větru na Středozápadě – bývají v lokalitách, které se nacházejí zcela mimo dosah rozvodných soustav. Při transkontinentálním přenosu energie z větrných elektráren po síti pro střídavý proud navíc dochází k nepřiměřeně velkým ztrátám. Země naléhavě potřebuje mnohem masivnější investice do páteřní rozvodné soustavy včetně nových stejnosměrných sítí, které by umožňovaly efektivnější přenos elektrické energie na velké vzdálenosti. A co je ještě důležitější, do této nové soustavy potřebujeme zabudovat „chytré“ prvky, jako jsou akumulární zásobníky či automaticky řízené spínací prvky („overlays“), které by průběžně umožňovaly energii v rámci nové soustavy racionálně distribuovat. Tato páteřní síť by pracovala rychlostí světla a ke slovu by přišly i baterie a jiné skladovací technologie založené na nejnovějších vědeckých poznatcích a umožňující akumulovat sluneční energii pro noční využití či větrnou energii rozvádět i v čase bezvětří. Vybudování takové „chytré“ sítě (tzv. „smart grid“) by umožnilo vznik trhu, na němž by elektrárny, nové firmy i jednotliví podnikatelé mohli s energií obchodovat a svou větší efektivitu tak zúročit.

Další překážkou rozvoje je složitý propletenec obskurních a rozporuplných předpisů v jednotlivých státech, které nyní znemožňují novým

subjektům volný přístup na síť. Povinností federální vlády je spolupracovat s místními úřady na zpřístupnění sítí a na vytvoření férového konkurenčního prostředí pro dodavatele nových, čistých energií, tak aby tito výrobci mohli zcela regulérně soupeřit o investice, prostor i o zákazníky. Potřebujeme otevřené trhy, na nichž by si stovky subjektů s lokální i celostátní působností navzájem konkurovaly v tom, který z nich přijde s nejlevnějšími ekonomickými i environmentálními řešeními. Jinými slovy, energetika nutně potřebuje iniciativu podobnou té, jaká v roce 1996 provázela dění okolo schvalování Zákona o telekomunikacích, který kodifikoval volný přístup do všech amerických celostátních telefonních sítí. Konkurence na trhu mezi jednotlivými společnostmi s celostátní i lokální působností tehdy ze dne na den nastartovala prudký rozmach telekomunikačních aktivit, který nemá v historii obdoby.

Vytvoření efektivních trhů spolu s uvolněním přístupu do celostátní přenosové soustavy, jakož i vybudování infrastruktury „zelených“ elektráren by si v průběhu příštích patnácti let mohlo vyžádat investice dosahující až jednoho bilionu dolarů. Přibližně za třetinu odhadovaných nákladů na válku v Iráku bychom tak mohli zemi vyvázat ze závislosti na uhlíku. Dobrá zpráva přitom je, že vládu by to vůbec nic nestálo. Zasadí-li se prezident v součinnosti s guvernéry jednotlivých států za odstranění bariér a za podporu investic, komunální služby i soukromí podnikatelé se do takto vytvořeného prostoru rychle nahnou a v očekávání rychlé návratnosti investic v podobě poplatků vybraných za přenos zelené energie síť zrevitalizují.

Jedním z investorů dychtivých vyplnit nynější vakuum je Stephan Dolezalek, výkonný ředitel společnosti VantagePoint Venture Partners, jedné z největších firem orientujících se na investice rizikového kapitálu do zelených technologií. Tvrzení, že na ekonomiky nezávislé na uhlíku si musíme ještě několik desetiletí počkat, nebere Dolezalek vážně. „Při náležitých tržních pobídkách a s trhem, kam bude mít přístup každý, můžeme celý systém výroby a distribuce elektřiny dekarbonizovat v řádu let,“ tvrdí a situaci kolem přenosové soustavy analogicky přirovnává k dění okolo budování federální vysokorychlostní internetové sítě Arpanet, která v 90. letech minulého století uspíšila revoluci ve vývoji výpočetní techniky a umožnila tak prudký rozmach informačních technologií. „V roce 1987 existovalo pouhých pět set sítí,“ vzpomíná. „V roce 1995 jich bylo padesát tisíc a v roce 1996 už sto padesát tisíc. Energetika má potenciál rozvíjet se mnohem rychleji, než si dnes většina

lidí vůbec dokáže představit. V oblasti výroby energií z obnovitelných zdrojů nás čekají změny přinejmenším stejně bouřlivé. Jakmile vznikne celostátní trh, vyletí křivky kolmo vzhůru.“

Odborník na energetickou politiku a bývalý ředitel CIA R. James Woolesey prorokuje: „Uvidíte, že s rozumnými tržními nástroji a při chytré páteřní síti kapitál i podnikatelé tento prostor vyplní rychlostí blesku.“ Už dnes máme v čistých technologiích investováno kolem deseti procent veškerého rizikového kapitálu, přičemž největší světové společnosti sem horečně přesouvají prostředky a soupeří o pozice. Dolezalek říká: „Rozmach internetu vedl k exponenciálnímu růstu v oblasti informačních toků, přičemž cena za bit klesla téměř na nulu. Totéž může nastat i v případě energie.“ Ta podle Dolezaleka dopadá na zemský povrch zdarma a nám zbývá jen vybudovat vhodnou infrastrukturu, jejímž prostřednictvím bychom ji dokázali zachytit a rozvést ke spotřebitelům. Sluneční a větrné elektrárny se přitom stavějí snáze než ty klasické, protože jsou technicky nenáročné a jejich dopad na životní prostředí je mnohem omezenější. Nízké jsou i náklady na jejich provoz a údržbu. Odpadají výdaje za těžbu, úpravu a přepravu surovin, jakož i devastující environmentální a vojenské důsledky závislosti na uhlíku.

„Jsmo schopni zajistit, aby byl čistá energie dostatek a aby byla levná,“ tvrdí Dolezalek. Otevřené trhy umožní každému Američanovi stát se podnikatelem v energetice. Rodinné domy i sídla firem se stanou malými elektrárnami a jednotlivci budou inkasovat za to, že své nemovitosti osadili slunečními kolektory či větrníky a energii skladovanou ve svých hybridech prodávají ve špičkách zpět do sítě. „Jen co do tohoto prostoru vstoupí kapitál a podnikatelé, rychlost změn exponenciálně naroste. A jak se bude objem vyrobené energie zvyšovat, uvidíte, že cena za jednotku klesne prakticky na nulu.“

Poslední prioritou prezidenta se musí stát efektivní propojení neproměrně inteligentnější rozvodné sítě s mnohem úspornějšími budovami a technologiemi. V tomto ohledu zatím stojíme na samém počátku. Pokud jde o závazek stanovit normy účinnosti pro běžné domácí spotřebiče, který jako první přijal Ronald Reagan, má Washington desetileté zpoždění. S výraznou výjimkou Kalifornie Arnolda Schwarzeneggera si o nic lépe nevedou ani ostatní státy Unie. Přitom Kongres dál schvaluje směšně krátké lhůty pro daňové prázdniny za energetickou úspornost, což pochopitelně ztěžuje plánování a brání rozvoji investic. To vše musí nový prezident ihned začít řešit.

Potřebujeme vytvořit nové, celoamerické trhy, na nichž by inovátoři, kteří přijdou na nové způsoby, jak efektivně vyrábět a skladovat energii, mohli své novinky rychle zhodnotit. Otevřené a fungující trhy americké podnikatelské prostředí provětrají a rozhýbou a umožní tak řešit nejpálčivější problémy, před nimiž země stojí – globální oteplování, národní bezpečnost, obrovský státní dluh a stagnující ekonomiku. Ze zelené „zlaté horečky“ bude mít nakonec prospěch každý. Schopnost vybřednout ze závislosti na uhlíku Americe umožní zbohatnout a zároveň vytvořit miliony pracovních míst, která nepůjde jen tak přesunout do zahraničí („outsourcovat“). Vybudujeme decentralizovanou a vysoce efektivní energetickou síť, z hlediska spolehlivosti a národní bezpečnosti mnohem funkčnější: teroristé hradě vyřadí z provozu velkou elektrárnu, ne však milion domácností. Vedle toho o miliardy dolarů snížíme každoroční obchodní i rozpočtové deficity a zkvalitníme zdravotní péči i zemědělskou výrobu. Poprvé po půl století se také budeme moci odpoutat od únavných válek na Středním východě i nekonečných problémů se zvrácenými tyrany, kteří nenávidí demokracii a jež na oplátku nenávidí jejich vlastní lid.

Zelená ekonomika je přelomovým krokem vstříc tomuto báječnému novému světu. Van Jones hovoří jasnými slovy. Vysvětluje, jak je tento úkol významný a naléhavý i jak úžasnou příležitost máme před sebou. Revoluce může začít.

Robert F. Kennedy, jr.

Jaká je realita?

Na úvod jedna špatná zpráva: problémy u benzínových pump teprve začínají. Vzhledem k tomu, že je naše společnost tak všestranně závislá na ropě, představuje tato surovina Achillovu patu celé ekonomiky. Zmíněná slabina pak může poslat celou zemi na šikmou plochu, což se také děje.

Tato šikmá plocha má jméno, při jehož vyslovení přeběhne každému ekonomovi mráz po zádech: stagflace – stagnující hospodářství, jehož průvodním jevem je nekontrolovatelná inflace. Už teď se ocitáme v raných stadiích tohoto hospodářského neudu, kvůli němuž se stala sedmdesátá léta minulého století pro mnohé noční můrou. A tentokrát může být ještě mnohem hůř.

Stagflace je snad to nejhorší, co může tržní hospodářství potkat. Vyskytuje se vzácně, nicméně téměř vždy ji nastartuje prudký růst cen energií. Zkrátka a jednoduše, při stagflaci rostou ceny – a počet pracovních míst trvale klesá.

Příčina je prostá. Chceme-li něco vyrobit, potřebujeme energii. Zvyšují-li se náklady na energii, mají tendenci růst i ceny všech ostatních výrobků. Strmý růst cen energií zároveň vždy otřese důvěrou spotřebitelů. Lidé omezují zbytečné výdaje a přestávají si půjčovat, spotřebitelé přestávají nakupovat, zaměstnavatelé příliš nehyjí s nabídkami pracovních míst a turisté mnohem méně cestují. V důsledku toho začne váznout hospodářský růst – se všemi průvodními jevy, jakými jsou ztráta zaměstnání a svízelné životní situace. Ceny, do nichž se promítají rostoucí náklady na energii, se však zvyšují dál. Společnost se tak ocitá mezi dvěma protichůdnými trendy, kdy vzrůstající náklady na jedné straně a klesající počty pracovních příležitostí na straně druhé strhávají ekonomiku pokaždé jiným směrem.

Prerůstají-li nám náklady na energii přes hlavu, je téměř nemožné zvýšit celkový výkon ekonomiky a zajistit tak více pracovních míst.

Z tohoto inflačního cyklu není vůbec lehké vybědnout. Jistě, ceny energií šplhající do závratných výšin časem jednotlivce i firmy donutí spotřebovávat jich méně a hledat alternativy. Společnost dospěje do nového rovnovážného bodu. Než ale k takovému posunu dojde přirozenou cestou, ocitne se naše hospodářství založené na ropě v troskách.

Z ekonomického hlediska se nabízí jednoduché řešení: cíleně omezit poptávku po energii a zároveň inteligentně zvýšit její nabídku. Oba tyto kroky nastolí novou tržní rovnováhu, což povede ke stabilizaci nákladů na energie a v konečném důsledku i k jejich snížení. Až se ceny energií ustálí a začnou klesat, usadí se a sníží i všechny ostatní ceny – a ekonomika opět začne růst.

To vše se ale snadněji řekne, než udělá. Naše hospodářství stojí téměř výhradně na fosilních palivech, což je neobnovitelný zdroj, jehož zásoby jsou už ze své definice limitované. Na světě existuje pouze tolik a tolik ropy, zemního plynu a uhlí.¹ Čím víc jich vytěžíme, tím méně jich budeme mít – a tím víc nás budou stát. Zákony nabídky a poptávky se už postarají, aby byly v průběhu let s tenčícími se zásobami stále dražší.

Naše hospodářství bylo, bohužel, nastaveno pro svět, v němž bude fosilních paliv navěky dostatek a budou provždy levná. Dnes jsou ale tato paliva – a obzvlášť ropa – stále vzácnější, přičemž jejich ceny tuto skutečnost odrážejí.

A napříště už jen porostou. Hlavním důvodem pro to je fakt, že ropné zásoby již nestačí držet krok se zvyšující se globální poptávkou. Ta na jedné straně strmě roste zvláště díky prudce se rozvíjejícím ekonomikám Indie a Číny, a jak se z obou zemí stávají plně rozvinuté hospodářské supervelmoci, lze očekávat, že se poptávka po ropě bude v Asii do budoucna ještě zvyšovat.

Ropné společnosti zastupující nabídkovou stranu už ale žádná nová ložiska nenacházejí.² Někteří odborníci se dokonce obávají, že globální produkce ropy už má svůj zenit za sebou a celosvětové zásoby této suroviny se nadále budou jen a jen snižovat – ačkoliv poptávka poroste. Dejme si tuto skutečnost do souvislosti s klesající hodnotou dolaru a máme vysvětlení, proč je růst cen ropy i zemního plynu ve Spojených státech nezvratný – jednou provždy.³ Chceme-li proto snížit ceny pohonných hmot zvýšením zásob energie, musíme najít alternativu k ropě – a nakonec i k uhlí a zemnímu plynu.

Existuje samozřejmě nepřehledné množství návrhů, jak naši závislost na fosilních palivech zachovat. Některé z těchto nápadů jsou při-

mo obludné, jiné pouze bizarní. Aby nám ropné společnosti vnuly závislost na uhlíku i do budoucna, navrhuji kupříkladu, abychom pohonné hmoty vyráběli z dehtových písků a naftu z ropných břidlic. Nebo abychom ropu těžili daleko na širém moři, popřípadě zřizovali vrty v nejpřísněji chráněných zónách našich národních parků.⁵ Anebo dokonce k pohonu aut zkapaľňovali uhlí.⁶ Renomovaní odborníci sice pochybují, že by tyto absurdní snahy přispěly byť i jen zanedbatelnou špetkou k řešení našeho energetického problému, nicméně se zdá, že odhodlání nalézt „alternativy“, které jsou ve skutečnosti jen další variantou na obehnané téma fosilních paliv se všemi jeho negativními důsledky, nebere konce. A co hůř, mnohé ze zmiňovaných alternativ stavějí na ropných píscích, těžké ropě a dalších energetických surovinách na bázi uhlíku, jejichž těžba je technicky nejnáročnější, zpracování nejnákladnější a spalování nejšpinavější. Přesto jsou společnosti ochotné se do tohoto podnikání pustit, zmiňované suroviny těžit a snažit se je prodat – za přiměřenou cenu.

Aby se problém ještě více zkomplikoval, bijí vědci celého světa na poplach s tím, že spalovat fosilní paliva v míře, v jaké tak činíme dnes, si už v žádném případě nemůžeme dovolit – natožpak přecházet na paliva ještě špinavější. Hodnoty emisí skleníkových plynů možná už překročily kritický bod, za nímž hrozí přehřátí atmosféry včetně nastartování nezvratných klimatických změn. Odborníci soudí, že bychom měli se spalováním fosilních paliv úplně přestat.⁷ Mají pravdu. Nejenže jsou dnes náklady na pohonné hmoty likvidační a vhánějí nás na cestu vedoucí k hospodářskému krachu, ale jakýkoli pokus srazit ceny ropy přechodem ke spalování fosilních paliv ještě špinavějších by nakonec Zemi přivedl do bodu, kdy by se doslova uvařila.

Ocitáme se tak mezi mlýnskými kameny dvojí krize a potenciálně zásadního dilematu: Opravdu bychom měli v zájmu opětovného nastartování ekonomiky sáhnout po ještě špinavějších fosilních palivech a naši planetu upéct? Anebo bychom měli hned zítra přestat spalovat ropu i uhlí a zruinovat tak světové hospodářství?

Koho milujeme víc a co je pro nás důležitější? Naše děti a jejich bezprostřední potřeba fungující ekonomiky? Anebo naši vnukové – a jejich potřeba dlouhodobě udržitelného rozvoje na naší planetě? Tak do toho – vyberte si!

Toto dilema našťestí takto nestojí. Nynější hospodářské a energetické problémy totiž další těžbou a spalováním nevyřešíme. Cestu z tohoto

zapeklitého problému můžeme hledat jen v nových objevech a investicích. Pokud bychom se rozhodli učinit tak v masovém měřítku, podařilo by se nám snížit náklady na energie a zároveň vytvořit dostatek pracovních míst – to vše v rozsahu nutném k tomu, aby to americkou ekonomiku vytáhlo ze současné smrtící spirály. Skutečný přínos by však byl mnohem větší.

Zásadní zlom v naší energetické strategii by otevřel novou kapitolu v dějinách lidské civilizace. V danou chvíli se ještě stále proháníme po zemském povrchu a žijeme z ruky do úst jako členové společenství „mrchožroutů“ – žijeme z mrtvých. Z hlubin země dobýváme zkapalněné pozůstatky uhynulých organismů, v motorech bez skrupulí spalujeme ostatky svých dávných prapředků a vzápětí se znovu obracíme k matce Zemi a jako upíří z ní vysáváme další a další ropu. Naše uhelné elektrárny denně polykají tuny zčernalých kostí našich prapředchůdců – a chrlí na nás smrt. Dnes už nám hrozí i samo klima, že onen bludný kruh uzavře za nás: budeme-li z hlubin dál dolovat smrt, sklídíme ji z nebe.

Po ruce je ovšem i moudřejší a civilizovanější alternativa. Než bychom dál stavěli své hospodářství na omezených zásobách mrtvé hmoty, můžeme je opřít o zdroje, jež jsou prakticky nevyčerpatelné a věčné: o slunce, měsíc a oheň v nitru Země.

Na solární energii se můžeme spolehnout stejně jako na východ slunce. Prostřednictvím zachycování slunečního tepla a fotovoltaiky jsme schopni zkrotit majestát slunce a využít jej k výrobě dostatečného množství čisté energie. Na zemský povrch dopadá za jedinou hodinu tolik solární energie, že by to celé lidské civilizaci vystačilo na rok.⁸ Sluneční teplo zároveň ovlivňuje i počasí, díky němuž vzniká vítr; moderní větrné turbíny dovedou proměnit v energii i nejjemnější vánek. Oceány se zase vzdouvají v důsledku vzájemného působení gravitačních sil Země a Měsíce; turbíny instalované v moři mohou tento věčný rytmus přílivu a odlivu proměňovat ve využitelnou energii, podobně jako větrníky vyrábějí energii ze vzduchu. A hluboko pod povrchem planety Země dřímá energie skrytá v zemském jádru. Tytéž technologie, které nám svého času umožnily provrtat se k ložiskům mrtvé ropy, nám jednoho dne mohou pomoci dosáhnout na žhnoucí jádro pod námi.

Vidina hospodářského oživení založeného na využití čistých energií (tedy rozšíření nabídky) a menším plýtvání energiemi (tedy snížení poptávky) není pouhým snem. Už dnes dochází k obrovskému rozmachu

zelené ekonomiky. Toto odvětví zažívá prudký boom i navzdory nedostatečné a nesystematické podpoře ze strany veřejného sektoru, který stále ještě až příliš snadno vysává velcí znečišťovatelé. V roce 2006 vzniklo v odvětví výroby energie z obnovitelných zdrojů a v souvislosti se zaváděním energeticky úsporných technologií osm a půl milionu nových pracovních míst, přičemž příjmy v tomto odvětví ekonomiky dosáhly téměř 970 miliard dolarů a čistý zisk něco přes 100 miliard dolarů.⁹ K těmto převratným změnám přitom dochází v době, kdy vláda nepřestává nalévat miliardy dolarů státních subvencí do ropných a uhelných gigantů. Představte si, co by se stalo, kdyby veřejný sektor naplno a s pevným odhodláním podpořil přechod k čistým energiím z obnovitelných zdrojů – a zmíněné subvence přesměroval na konto nové generace výrobců energie. K dispozici jsou i různá opatření na úsporu energií. Pokud by Spojené státy snížily emise CO₂ na hlavu zhruba na hodnoty, jakých dnes dosahuje Kalifornie, vypouštěla by celá země o 1,7 miliardy tun skleníkových plynů ročně méně, než stanovují cílové hodnoty Kjótského protokolu.¹⁰

Jistě, ty nejčistší technologie dnes ještě nejsou dost vyspělé a firmy v tomto segmentu energetiky náležitě silné, aby ze dne na den dokázaly převzít celé břemeno. Chceme-li tedy vyřešit rébus čisté energie a příslušné technologie zdokonalit, musí vláda neprodleně zahájit masivní iniciativu – jakousi obdobu projektu Manhattan (jemuž vděčíme za úspěšný vývoj jaderné technologie) či Mise Apollo (která vynesla člověka na Měsíc). Nějaké technologie k okamžitému použití už samozřejmě máme – od solárních kolektorů až po větrné turbíny. Abychom zvrátili sestupnou spirálu stagflace a vyhnuli se klimatické katastrofě, měli bychom je začít zavádět rychlostí mobilizace.

Toto řešení jasně vítězí nad alternativou, která během příštích deseti až dvaceti let počítá s vytěžením veškerých existujících zásob fosilních paliv, a to i za cenu nesmírných obtíží. Zároveň odsunuje na druhou kolej různá scestná řešení, jakými jsou výroba bioetanolu z obilí, jaderná energetika, „čisté“ uhlí či ničení posledních chráněných krajinných oblastí, devastovaných ropnými vrty ve jménu „nutnosti“ vytěžit až do poslední kapky tamní ložiska.

Na vládou prosazovanou a finančně podporovanou produkci bioetanolu z obilí budou jedinou dějiny pohlížet jako na „iráckou válku“ environmentálních řešení: špatně promyšlenou, drahou a ve svých důsledcích katastrofální. Ve světě, kde tolik lidí hladoví, by měla americká

vláda spalování potravin trestat jako těžký zločin – a ne je finančně podporovat. Přesto Washington poskytl velkým zemědělským firmám prostředky i nástroje k tomu, aby mohly tuny a tuny hlavní zemědělské produkce přesouvat do nádrží amerických benzínových pump.¹¹ Vzhledem k tomu, že se teď o totéž obilí přetahují supermarkety s čerpacími stanicemi, jeho cena prudce roste. A protože se obilí v potravinářském průmyslu používá úplně ke všemu – od vykrmování kuřat, vepřů, hovězího dobytka či krav chovaných pro mléko až po přislažování limonád – zvyšují se logicky i ceny všech těchto produktů. Na světových trzích šplhají ceny potravin do nebe, což ve svých důsledcích vede k hladovým bouřím, protože ohrožené populace jsou nejednou dohnány až na samý práh hladomoru – a někdy i za něj.¹² Obilí bychom měli skladovat v žaludcích dětí celého světa, a ne v zásobnících amerických benzínových pump. Obilí má být potravinou, a ne palivem!

Ani jaderná energetika nepředstavuje perspektivní řešení. Stejně jako lze ze země vydolovat jen určité množství uhlí, existují i omezené zásoby uranu a dříve nebo později přijde okamžik, kdy zákon nabídky a poptávky vyžene vzhůru i ceny tohoto neobnovitelného zdroje energie.¹³ Těžba uranu je navíc komplikovaná, destruktivní a pro okolní lidská sídla riziková. Vysoce toxický jaderný odpad s sebou dnes přináší i dříve netušené riziko: různí fanatici by za pomoci atomové bomby jistě velmi rádi vyhodili do povětří některé ze západních velkoměst. Přehlédnout nelze ani fakt, že navzdory všem rozumným snahám o znovuobohacování jaderného odpadu není atomová energie dobrým řešením ani z hlediska globálního oteplování a snižování objemu skleníkových plynů. Stavba jaderné elektrárny spolyká obrovské masy betonu, při jehož výrobě unikají do ovzduší tuny uhlíku. Většina plánovaných elektráren navíc nemusí být uvedena do provozu ani desítky let poté, co pomine krátký mezičas, kdy bude omezení emisí naléhavě aktuální.

„Čisté uhlí“ je pak ryzí protimluv; neškodná technologie jeho zpracování totiž neexistuje. Jde jen o působivý marketingový slogan, který zakrývá děsivou pravdu, že dobývání a spalování uhlí jsou dvě z nejšípinavějších lidských činností. Pojem „čisté uhlí“ představuje průlom v oblasti jeho prodeje, nikoliv v technologii spalování. Projekty horizontálních komínů, které využívají působení řas navazujících na sebe uhlík, sice mají něco do sebe,¹⁴ nicméně podobná zařízení dnes existují pouze na papíře. Každá taková elektrárna by zároveň spotřebovala stovky hektolitrů čisté vody a zabrala lány orné půdy. A v chladnějších kli-

matických podmínkách by technologie vůbec nefungovala. Na této myšlence tedy naši celkovou energetickou koncepci stavět nemůžeme. Další ideou, kterou musíme vyloučit jako všelék z říše snů, je představa, že všechen oxid uhličitý z uhelných elektráren lze jednoduše napumpovat do nějakých obrovských podzemních prostor. Pro většinu elektráren na světě to není řešení. Jen málo z nich má totiž vhodné geologické podloží; to v mnoha případech neumožňuje ani pouhý experiment. A ani v případě, že by se příznivé podmínky naskytly, není žádný rezervoár k dispozici navěky.¹⁵

Navíc i kdybychom dokázali vyřešit problém s emisemi vznikajícími při spalování uhlí, sama surovina patří k neobnovitelným zdrojům. Dříve nebo později její zásoby dojdou, ceny vylétnou do výše a my se znovu ocitneme v bludném kruhu stagfalce. Zřizování dalších a dalších ropných vrtů také nikam nevede. I kdyby ceny na chvíli poklesly, neúprosné ekonomické zákony je zase brzy vyženou vzhůru. A co budeme dělat pak?

Představitelé průmyslových gigantů orientovaných na těžbu, zpracování a využití fosilních paliv očividně hodlají Američany přesvědčovat, že bychom měli veškeré existující zásoby ropy i uhlí doposledka vytěžit a spálit. Své potomky můžeme nechat mrznout. Ať si sami poradí, jak vytápět své domovy a jaký pohon zvolit pro dopravní prostředky. To pochopitelně není řešení. V nejlepším případě bychom tím skutečné řešení problému jen odložili. Jednoho dne fosilní paliva nevyhnutelně dojdou a my se budeme muset ve spotřebě energií buď radikálně uskromnit, anebo se přeorientovat na nějaká jiná. Vzhledem ke klimatické krizi naléhavě potřebujeme začít s transformací hned teď. Fosilní paliva jsou konečný zdroj, který páchá nekonečné škody. Dokud na nich bude naše civilizace energeticky závislá, bude se nad naší ekonomikou vznášet riziko stagflace – a naše planeta bude vážně ohrožena.

Ironií osudu právě odtud přichází dobrá zpráva. Dnešní generace budou muset Ameriku „modernizovat“, znovu nastartovat její ekonomiku a poskytnout jí nové zdroje energie. Musíme zachránit americké hospodářství a dát mu nový směr. A měli bychom to udělat hned. Naši povinností je co nejradikálněji přeorientovat společnost na zcela čisté energie z obnovitelných zdrojů. Čím důsledněji si budeme počínat, tím lépe pro nás. Před námi leží lepší budoucnost.

Některé z překážek, které stojí v cestě skutečnému průlomu v oblasti energetiky, zdaleka nejsou jen technického, ekonomického či politického rázu. V zavádění hospodářských a energetických inovací, které již máme k dispozici, nám mohou i za ideálních podmínek bránit dosud málo zmiňované praktické ohledy.

Představme si například, že americký prezident v zájmu odvrácení hrozby globálního oteplování právě podepsal ten nejlepší zákon, jaký si jen dovedeme představit. Kdekdo tleská a oslavuje; ti, kdo zákon prosazovali, pláčou při formálním aktu jeho podpisu v Růžové zahradě Bílého domu radostí. Nazíří ale prezident nedá instalovat ani jediný sluneční kolektor a senátoři i vládní činitelé, kteří tuto legislativu schválili, nenechají zateplit ani jednu budovu a vyrobit jedinou součástku pro větrné turbíny.

Kdo potom vykoná všechnu tu drobnou, nicméně záslušnou práci a zelenou ekonomiku skutečně vybuduje? Odpověď zní: miliony obyčejných lidí, z nichž mnozí momentálně nemají slušnou práci. Podle Státní laboratoře pro energii z obnovitelných zdrojů (National Renewable Energy Lab) nejsou hlavní překážky stojící v cestě rychlejšímu prosazování energetických úspor a zavádění energie z obnovitelných zdrojů ani tak finančního, právního, technického či ideologického rázu. Největší problém tkví jednoduše v tom, že zaměstnavatelé v oblasti zelených technologií nemohou sehnat dost kvalifikovaných dělníků, „zelených límečků“, * kteří by všechnu tu potřebnou práci udělali.¹⁶

To je dobrá zpráva pro všechny, kdo během současné recese dostali vyhazov ze zaměstnání. Dobrá zpráva pro příslušníky městských i venkovských komunit, které trápí chronická nezaměstnanost. A dobrá zpráva to může být i pro válečné veterány vracející se z Iráku a Afghánistánu. Rozhodně skvělá zpráva to je pro ty, kdo vycházejí z bran věznic a touží dostat druhou šanci. Pracovní příležitosti, které mohou vytvářet skutečné bohatství, se přitom otevírají všem potřebným – a to teď hned. Ne až za dvacet let. Dnes.

Kdykoli se komentátoři začnou rozplývat nad „rodící se zelenou ekonomikou“ nebo nad „zelenými profesemi budoucnosti“, vytanou nám bezděky na mysli různé fantastické představy. V duchu si možná vybavíme supertajnou laboratoř kdesi v Kalifornii, kde se tiše pohybují

* V anglosaských zemích se dělnickým profesím říká „modré límečky“, u nás se vžil pojem „bílé límečky“ pro úředníky. Pozn. překl.

podivní a záhadní géniové vymýšlející v zájmu záchrany světa technologie pro kosmický věk. Před očima se nám míhají soustředění a tajuplní vědci ve futuristických ochranných brýlích a zelených laboratorních pláštích a otáčejí ciferníky neznámých přístrojů z říše fantazie. Kdosi v rohu možná právě přerpacovává matematické rovnice pro vodíkové palivové články – či dokonce pro jadernou fúzi. Anebo si možná představíme odvážného „vesmírného kovboje“ na oběžné dráze, jak směle osazuje solární panely, které mají nějakým převratným způsobem zachytávat meziplanetární energetické toky a přesměrovávat je do našich velkoměst. Možností je bezpočet. Stačí říct „zelené profese“, a nám ihned vytane na mysli sci-fi komiksová postavička všeuměla Bucka Rogerse.

Ve skutečnosti je nejvýznamnější technickou vymožeností zelené ekonomiky blízké budoucnosti aplikační pistole pro vstřikování těsnících pěn. Stovky tisíc zelených límečků musí zateplit veškeré budovy ve Spojených státech a zvýšit tak jejich energetickou hospodárnost. Stavby s netěsnícími okny, s nedovírajícími dveřmi, špatnými izolacemi a zastaralými spotřebiči mohou spolykat až o třicet procent více energie, což znamená, že jejich vlastníci zaplatí za topení o třetinu vyšší účty. Logicky to také znamená, že z tepelných elektráren spalujících uhlí uniká do atmosféry o třicet procent víc oxidu uhličitého. Budovy, jimiž se prohání průvan, mají na svědomí prokřehlé lidi – a přehřátou planetu.

Další high-tech novinkou v oblasti zelených technologií je psací podložka s klipsem. Tento nástroj používají energetičtí auditori, když vlastníky domů i jejich nájemce seznamují s možnostmi energetických úspor. Tato práce nevyžaduje žádnou zvláštní kvalifikaci a může se stát vstupní branou do prudce se rozvíjejícího světa energetického poradenství. Jedna jediná konzultace může majiteli nemovitosti ušetřit stovky, ba i tisíce dolarů ročně.

Vedle auditorů mohou přijít ke slovu i další příslušníci zelených profesí, kteří majitelům domů nabídnou konkrétní práce, jako je zateplení boilerů, provedení izolací, utěsnění děr a trhlin, odvoz vysloužilých spotřebičů, nahrazení starých oken novými s dvojitými skly atd. Dalšími pracovními nástroji, které se v rámci zelených technologií uplatní, jsou tudíž žebříky, hasáky, kladiva, kufříky na náradí a pevné boty s protiskluzovými podrážkami. Takové jsou tedy technické vymoženosti kosmického věku, jež denně používají ti, kdo instalují sluneční kolektory.¹⁷

Vtip je v tom, že uvažujeme-li o rodící se zelené ekonomice, měli bychom si automaticky vybavit ani ne tak sci-fi komiksovou postavičku George Jetsona s raketovým pohonem na zádech, jako spíš obyčejného „Joa Sixpacka“, amerického všeměla v ochranné přilbě, s brašnou na vercajk a vyhrnutými rukávy, jak vyráží spravit Ameriku. Pomysleme i na legendární válečnou manželku Rosii the Riveter*, která teď namísto zbraní vyrábí součástky do hybridních automobilů nebo větrných elektráren. Právě takové postavy budou skutečnou tvář zelené Ameriky.

Pokud máme zastavit globální oteplování, musíme zateplit miliony budov, instalovat miliony slunečních kolektorů, zhotovit desítky milionů součástek pro větrné turbíny, zasadit bezpočet stromů a začít o ně pečovat, vyrobit stovky tisíc vozidel na hybridní pohon a vybudovat tisíce slunečních, větrných či mořských elektráren, využívajících energii přílivu a odlivu. Díky tomu vzniknou tisíce kontraktů a miliony pracovních míst – a v návaznosti na ně přijdou miliardy dolarů v podobě ekonomických pobídek.

A nemyslete si, že zelené límečky budou pracovat pouze v odvětví energetiky. Třebaže hlavním motorem ekonomické obnovy bude tlak na převratné změny v oblasti čistých energií, budeme zároveň potřebovat i špičkově kvalifikované a dobře placené dělníky v řadě dalších zelených oborů, jako je recyklace odpadních materiálů, vodárenství, lokální výroba potravin či produkce biopotravin, hromadná doprava a tak dále.

Budeme muset od základu přehodnotit nejen celou ekonomiku, ale i způsob, jakým o ní uvažujeme. Většina našich ekonomických teorií, účetních metod i obchodních praktik má své kořeny v 18. a 19. století. Tehdy bylo přírody habaděj – a lidí relativně poskrovnu. Dnes je akutně přelidněno a přírody zoufale málo. Většina západních ekonomických modelů počítá s levnou energií, jíž bude navěky hojnost – tolik, že budeme moci do nekonečna každým rokem vyhazovat miliony tun všeho možného na skládky i do spaloven a nikdy nám nic důležitého nedojde.

Na tuto pošetlost nás však začínají naléhavě upozorňovat cenové signály. Žijeme ve světě, který sloupkař časopisu *New York Times* Tom Friedman charakterizoval jako „splasklou, přehřátou a přelidněnou“ planetu.¹⁸ Znamená to, že existují kvantifikovatelné a zjevné limity zdrojů považovaných kdysi za nevyčerpatelné. Ještě v průběhu tohoto století – ať již dobrovolně, či z nutnosti, anebo z obou těchto důvodů –

* Doslova „Růža Nýtovačka“. Pozn. překl.

budeme muset své ekonomické i výrobní zvyklosti přehodnotit tak, aby tuto skutečnost odrážely.

Nicméně už dnes se rodí bezpočet příležitostí, jak si mohou všichni polepšit. Ne že by byla současná ekonomická situace tak růžová, že by se jí měl každý v obavě z případných změn zuby nehty držet. Americké hospodářství i společnost už nějaký čas nejsou v dobré kondici. Zelená povolání by mohla přispět ke zlepšení stavu životního prostředí a k rozvoji nových energetických zdrojů. Mohla by zemi dodat i tolik potřebnou sílu k opětovnému nastartování ekonomického růstu. A co víc, toto nové hospodářství založené na čisté energetice bychom mohli vybudovat tak, aby reflektovalo i naše nejušlechtlejší hodnoty – důraz na otevřenost, diverzitu a rovné příležitosti pro všechny.

Klíčem k všeobecnému zlepšení situace je ochota přistoupit na vysoké nároky a očekávání, pokud jde o zelená povolání. Třeba jen tím, že už do samotné definice zelených límečků zahrneme požadavky na kvalitu a společensky prospěšné hodnoty. Má vlastní definice zelených límečků zní: *práce podporující rodinu i kariérní růst, která bezprostředně přispívá k ochraně či zlepšování kvality životního prostředí*. Tak jako se liší profese modrých límečků, různí se i povolání zelených límečků, počínaje těmi málo kvalifikovanými na úrovni začátečníků až po profese nanejvýš sofistikované a nesrovnatelně lépe placené, které skýtají nekonečné možnosti kvalifikačního i mzdového růstu. Uvažujme o nich třeba jako o jakési verzi 2.0 tradičních profesí modrých límečků, povznesených ovšem na vyšší úroveň úctou k planetě Zemi a odhodláním dostat velkým environmentálním výzvám dneška.

Zelené profese mohou a také by měly být dobrými zaměstnáními. Stejně jako je tomu v případě modrých límečků, musí i zelené profese zajistit obživu rodině pracujícího a jemu samotnému umožnit stoupat po kariérním žebříčku a zvyšovat si kvalifikaci i mzdu. Práci, která je sice dobrodiním pro planetu, ale lidem či národnímu hospodářství nepřináší nic anebo jen velmi málo, bychom rozhodně neměli pokládat za povolání odpovídající definici „zeleného límečku“. Efektivní, životaschopnou a udržitelnou zelenou ekonomiku nelze vybudovat se solární energetikou na úrovni manufaktury.

Zde přicházejí ke slovu další dobré zprávy. Většina zelených povolání jsou práce předpokládající průměrnou kvalifikaci. To znamená, že vyžadují vyšší vzdělání než středoškolské, ale zároveň nižší, než jaké poskytuje plnohodnotné čtyřleté magisterské studium. Snadno na ně

tedy dosáhnou i dělníci s nižší kvalifikací a nižšími příjmy, ovšem za předpokladu, že budou mít přístup k efektivním vzdělávacím programům a adekvátní podpoře. Musíme se tudíž postarat, aby různé strategie vytváření zelených pracovních míst umožňovaly právě lidem s nízkými příjmy vykročit na cestu vedoucí k ekonomické soběstačnosti a prosperitě.

Zelená ekonomika potřebuje dělníky s novými dovednostmi. Některá zelená povolání – dejme tomu technici zabezpečující výrobu energií z obnovitelných zdrojů – jsou zbrusu nová. Jiná naopak již existují, jen se v souvislosti s přechodem jednotlivých průmyslových odvětví na čisté energie v lecčems proměňují: například operátoři automatizovaných systémů řízení mohou stejně dobře řezat ocelové pláty pro sloupy větrných elektráren jako pro ponorky a elektromechanici zase mohou opravovat inteligentní rozvodné sítě i spalovací motory. Specifické dovednosti, které bude zelená ekonomika vyžadovat, musíme v první řadě identifikovat. Teprve pak bychom měli investovat do spuštění nových výukových programů a transformace těch současných, tak aby vyhovovaly novým požadavkům.

A jsou tu ještě lepší zprávy. Mnohé z toho, co musíme vykonat, abychom naše hospodářství ozelenili, obnáší úsilí o proměnu lokalit, v nichž žijeme a kde pracujeme, včetně přehodnocení našeho přístupu k nim. Tyto práce je těžké, ba přímo nemožné zadávat v zahraničí. Nemůžete vzít kupříkladu dům, poslat ho do Číny, aby tam na něj namontovali solární kolektory, a pak ho zase přivézt zpátky. Navíc celou velkou skupinu průmyslových profesí – sektor, který býval do zahraničí často přesouván –, dnes představuje výroba komponent pro sloupy a turbíny větrných elektráren. Vzhledem k jejich rozměrům a s tím souvisejícím nákladům na přepravu je nejefektivnější zhotovovat je co nejbližší od místa jejich dalšího uplatnění. Města i obce by už pomalu měly začít přemýšlet, jak v rámci svých zelených strategií ve svém okolí vytvářet zároveň i nová pracovní místa.

Americká města i venkov v posledních desetiletích silně utrpěly neschopností investovat do vlastního rozvoje. Zelená povolání skýtají šanci tyto oblasti oživit ke spokojenosti místních usedlíků. Počínaje výdaji na infrastrukturu hromadné dopravy a energetické audity v centrech měst až po stavbu větrných elektráren a nakládání s biomasou v srdci našeho venkova s sebou zelená povolání přinášejí opětovný příliv investic do oblastí, které byly v posledních desetiletích postiženy nejvíce.

Slovo „zelené“ v sousloví „zelené límečky“ naznačuje, že půjde o ochranu a zlepšování kvality životního prostředí – doslova o záchranu Země. Zelená povolání se vyskytují v řadě rozvíjejících se průmyslových oborů, které nám pomáhají zbavit se závislosti na ropě, omezit emise skleníkových plynů, eliminovat jedovaté zplodiny a chránit přírodní ekosystémy. „Zelení“ dělníci dnes osazují sluneční kolektory, upravují stavby tak, aby byly energeticky úspornější, rafinují ropné odpady a vyrábějí z nich bionaftu, staví větrné elektrárny, spravují auta na hybridní pohon, ozeleňují střechy, sázejí stromy, budují dopravní komunikace a mnoho jiného. Kalifornie už předvedla, že konkrétní oblast může mít vzkvétající ekonomiku, i když omezí emise skleníkových plynů. Stát jako celek může učinit totéž.

Cílem zelené ekonomiky by neměla být pouhá recyklace odložených věcí. Mělo by jím být i opětovné zapojení komunit vytěsněných na okraj společnosti. Nemělo by tedy jít pouze o materiály, jimž recyklace vdechla druhý život. Měli bychom shromáždit i vyloučené lidi a dát jim druhou příležitost. Bývalí vězňové si zaslouží dostat šanci začít nový život – a všechny překážky, které jim mohou znemožnit tuto druhou šanci, bychom měli odstranit. I naše městská mládež si zaslouží být součástí něčeho nadějného. Respektujme proto volání mladých lidí z kalifornského Oaklandu po „zelených místech, nikoliv věznicích“.

Jinými slovy, přechodu na novou, účinnější energetickou strategii bychom měli využít k vybudování lepší ekonomiky i lepší země obecně. Celý tento proces bychom měli vnímat v podstatě jako jakýsi „rozchod“. Rozejdete-li se s milovaným člověkem, je to zprvu těžké. Příští víkend si už ale zajdete do posilovny, necháte kouření, koupíte si nové oblečení. energii uvolněnou jednou velkou změnou můžete využít k proměně svého života k lepšímu. My tady v Americe se teď odhodláváme rozejít se s ropou. Proč se tedy zároveň nerozejít i s chudobou a diskriminací?

Pokud se rozhodneme tak učinit, můžeme vykonat cosi výjimečného. Těm, kteří potřebují práci, můžeme dát práci, kterou je naléhavě třeba vykonat – a skoncovat zároveň se znečišťováním i chudobou.

Máme příležitost vytvořit nové trhy, nové technologie, nová průmyslová odvětví i novou pracovní sílu. Udělejme to tedy správně – nechtě se i těm, jež ekonomika založená na znečišťování zanechala na okraji, dostane slušné mzdy a rovných příležitostí a nechť se i jim otevře cesta k úspěchu.

To vše jsme měli šanci učinit už před desetiletími, ale tu příležitost jsme promarnili. V době energetické krize na počátku 70. let dali prezident Jimmy Carter a kalifornský guvernér Jerry Brown zelenou převratným programům zaměřeným na alternativní zdroje energie.¹⁹ Prakticky ke všem velkým vědeckým objevům v oblasti čistých energií, případně k výraznému vylepšení stávajících technologií, došlo právě v tomto krátkém časovém úseku – od fotovoltaiky až po větrné elektrárny.²⁰ Nějakou dobu byly solární panely i na Bílém domě, ale prezident Ronald Reagan je dal sundat. Ceny zemního plynu zanedlouho opět klesly a my jsme znovu upadli do závislosti na ropě. Jiné země – jmenovitě Německo a Japonsko – však naše vědecké objevy převzaly a vytěžily z nich pro sebe maximum ekonomických výhod. My, Američané, jsme promeškali revoluci v čistých energiích, kterou jsme sami iniciovali. Je bolestné pomyslet na to, o kolik dnes mohlo být naše hospodářství silnější, kdybychom v kurzu nastoupeném před třiceti lety pokračovali.

Nyní zřejmě konečně nastal čas vrátit se zpět na správnou cestu. Změní-li federální vláda svou politiku a plně podpoří zelenou ekonomiku, soukromý sektor vytvoří v oblasti nových, čistých a zelených technologií miliony pracovních míst. Dobře nastavený klimatický zákon – takový, který zavede povinnost omezovat emise skleníkových plynů a skoncuje se závislostí na ropě – hospodářství nerozvrátí, nýbrž naopak zachrání. Zapůsobí jako ekonomický stimulační balíček plný steroidů.

Žádná zájmová skupina však ve Washingtonu nedosáhne tak převratného vítězství sama. Bohaté, většinou bělošské organizace lobbující za záchranu životního prostředí tuto klíčovou legislativu vlastními silami neprosadí. Žádnou, byť sebedokonalejší agendu, kterou by diktovala pouze ekoelita, země tak hrdá a různorodá, jakou je Amerika, nepřijme. Jakýkoli elitářský přístup okamžitě vzbudí odpor a vyvolá „alianci vzdoru“, kdy vedle sebe v jedné linii stanou znečišťovatelé a chudí. V zájmu této planety se iniciativy za ozelenění ekonomiky musí chopit mnohem silnější a širě rozkročená koalice. Většina skupin zasazujících se za ochranu životního prostředí tohle ví, nicméně navázat partnerství s lidmi velmi odlišných zájmů i naturelu nemusí být pro některé z nich vždycky snadné.

Existuje pádný důvod k obavám. Na tomto místě se totiž musíme poctivě vyrovnat s některými těžkými a bolestnými resentimenty souvisejícími se smutnou historií bílých míst rasového a třídního vyloučení, k němuž v rámci některých segmentů mainstreamového environmentál-

ního hnutí v minulosti docházelo. Zmiňuji se o té věci ne proto, abych jitril staré rány, ale abych pomohl vyhnout se novým. Faktem zůstává, že i ta největší ekologická vítězství – počínaje Zákonem o divočině a konče založením Superfondu – šlo dojednat mnohem lépe, tak aby bylo možné zapojit do dění mnohem větší počet lidí a pomoci jim. Při budování nynější nové zelené vlny budou muset nastupující environmentalisté spolupracovat s lidmi všech vrstev i všech barev pleti – nejen proto, že to je správné, ale protože je to zároveň i nejspolehlivější cesta, jak věci dělat dobře.

I suchý zip potřebuje dvě strany, aby držel pohromadě. Do hry musí vstoupit lidé pracující, barevní, náboženští činitelé, různé zájmové skupiny i jiné, netradiční segmenty společnosti. Nastal čas, kdy už břímě péče o životní prostředí a energetickou politiku nesmíme ponechávat na bedrech jen malého počtu skupin a předních aktivistů. Než abychom si stěžovali, jak to tito lidé dělají špatně, musíme se sami angažovat, vzít na sebe odpovědnost a pozvednout hlas: „Toto je i naše Země. I my se teď budeme účastnit její záchrany.“

Teprve když to uděláme – a pokud kritické množství lidí všech ras, náboženských vyznání i společenských vrstev nahlédne vzájemné výhody společného utváření budoucí ekonomiky –, může se viditelná a zásadní proměna celého hospodářství stát skutečností. A já doufám, že z našeho spojeného úsilí o záchranu planety i lidstva vzejde nové hnutí.

Řekněme si všichni vespolek: „Chceme vybudovat zelenou ekonomiku, která bude dost silná, aby dokázala povznést lidi z chudoby. Chceme pro americké děti vytvořit zelené cesty vedoucí z chudoby k velkým kariérám. Chceme, aby tato ‚zelená vlna‘ vynesla z hlubin všechny lodě. Tato země dokáže zachránit lední medvědy i děti chudáků.“

Řekněme si: „Po hurikánu Katrina už žádné ‚tržní‘ evakuační plány! Už by se nikdy nemělo stát, že se rodiny utopí jen proto, že zrovna nemají pojízdné auto nebo kreditní kartu. Ti, kdo Katrinu přežili, ještě stále potřebují naši pomoc. A my zase do budoucna potřebujeme plán na záchranu všech. V časech velkých záplav odmítáme ideologii, která říká, že své sousedy máme nechat, ať si plavou, nebo se utopí.“ Řekněme si: „Chceme se postarat o to, aby všechny komunity, které hospodářství založené na znečišťování vyloučilo, nová čistá a zelená ekonomika nabrala zase zpátky. Víme, že tady na Zemi nemáme žádné živočišné druhy či zdroje pouze na jedno použití. A víme i to, že na jedno použití

nemáme ani děti a krajinu, která nás obklopuje. Celý svět je jedinečný a posvátný. A všichni v tom jedeme spolu.“

Taková slova by otevřela brány partnerství mezi rasami i společenskými vrstvami – partnerství, které by změnilo Ameriku i svět. Myšlenka nového „environmentalismu společenského vzestupu“ by mohla posloužit jako základní kámen bezprecedentního „spojenectví zeleného růstu“. Jen si představme koalici, v níž vedle sebe stojí nejschopnější představitelé světa práce a podnikání, aktivisté zasazující se za společenskou spravedlnost, environmentalisté, intelektuálové, studenti i další skupiny – a ti všichni společně sdílejí výhody a nevýhody, rizika i přednosti cesty vedoucí k ekonomice zelených límečků. Síla takového spojenectví by se vyrovnala síle nejmocnějších aliancí předešlého století: koalic Nového údělu a Nové pravice.

Představte si Zelený nový úděl, v němž hrají klíčovou roli zelení podnikatelé, kde vláda má pouze strategickou a omezenou roli a největší úctě se naopak těší pracující lidé a aktivisté. Taková síla by už dokázala změnit směr vývoje naší společnosti a vládu by nepochybně postavila na stranu těch, kdo v americké ekonomice problém řeší, a ne na stranu těch, kteří jej vytvářejí. A všechny by nás stmelila.

Cesta k jednotě a definitivnímu vítězství bude těžká a plná překážek. Abychom pochopili, proč je tak nezbytná a životně důležitá, musíme napřed porozumět rozměrům hrozby, před níž stojíme.

Dvojí krize

Plných osmačtyřicet hodin čekali Larry a Lorrie na „okamžitý“ příjezd autobusů, přičemž posledních dvanáct hodin strávili postáváním venku, kde se o své omezené zásoby vody, jídla a ošacení dělili s ostatními. Mezi nimi byli nemocní lidé, starci i novorozeňata. Autobusy nepřijely. Larry se později dozvěděl, že jakmile dorazily na okraj města, zrekvírovala je armáda.

Supermarket Walgreen's zůstal zavřený. Výkladními skříněmi bylo vidět na mléčné výrobky v chladicích boxech. Ve dvaatřicetistupňovém vedru se mléko, jogurty i sýry začaly po dvou dnech kazit. Protože nefungovaly základní služby jako elektřina, voda a kanalizace, majitelé a manažeři zamkli veškeré potraviny, balené vody, papírové pleny i léky a utekli z města. Obyvatelé i turisté, kteří se shlukli před obchodem, trpěli stále větším hladem a žízní. Policisté klidně mohli rozbít malé okénko a organizovaně lidem rozdat ořechy, ovocné šťávy i balenou vodu. Místo toho si hráli na honěnou a čas od času se pustili do pronásledování rabujících.

Larry a Lorrie se znovu a znovu dozvídali, že do New Orleansu proudí zásoby, lékařská pomoc i autobusy a na místě je už i Národní garda. Nikdo je ale neviděl. Zato všichni viděli elektrikáře, jak na vzdálenosti mnoha bloků improvizovaně natahují elektrické kabely, aby mohli vyprostit auta uvízlá v horních podlažích výškových parkovišť. A viděli i ošetřovatelky, jak s mechanickými pumpičkami v ruce celé hodiny ručně vhánějí vzduch do plic pacientům v bezvědomí, aby je udržely při životě. Dělníci z rafinerie vnikli násilím do doků a „ukradli“ loď, aby mohli zachraňovat lidi uvízlé na střechách. I mnozí další prostí pracující, kteří přišli o své domovy, tu zůstali všemu utrpení navzdory a pomáhali, jak mohli.

Čtvrtý den už byly hygienické podmínky neudržitelné. Larry a Lorrie konečně narazili na příslušníky Národní gardy. Ti jim sdělili, že

z hlavního městského útulku, sportovní arény Superdome, se stalo hoto-
vé peklo, a dodali, že do chaosu a špíny se propadá i jediný další
městský útulek, Convention Center. Policie tam prý už nikoho dalšího
nepouští. Gardisté přitom bezprizorným postiženým nedokázali nabídnout
jinou alternativu a ještě poznamenali, že žádnou vodu, o kterou by
se s nimi mohli rozdělit, nemají.

Když Larry a Lorrie dorazili na policejní velitelství, dozvěděli se to-
též. Vzhledem k tomu, že se žádné jiné možnosti nenabízely, rozhodli
se spolu s rozrůstajícím se, nyní již několikasetčlenným zástupem lidí,
kteří přišli o střechu nad hlavou, že se v objektu policejního velitelství
utáboří, a všichni společně si začali před budovou stavět přístřešky.
Vzápětí se objevil náčelník policie a obrátil se na skupinu s proslovem.
Přítomné nabádal, aby se pokusili dostat k městské rychlostní komuni-
kaci a přejít po mostě na druhou stranu. Policie tam prý navádí autobu-
sy, které mají lidi odvézt ven z města. Když Larry na policistu uhodil
a chtěl po něm záruky, že nejde o další dezinformaci, velitel se otočil
k zástupu a rozhodným tónem prohlásil: „Přisahám vám, že tam ty au-
tobusy jsou.“

Skupina se tedy s novou nadějí vydala k mostu a cestou se k ní při-
dávaly další a další rodiny s dětmi v kočárcích, lidé o berlích, starci
s holemi a dokonce i několik jedinců na vozících. Spustil se liják, ale
skupina odhodlaně šlapala dál.

Když se ocitla na dohled od zaslíbeného místa, uviděla ozbrojené še-
rify, jak u vstupu na most vytvořili kordon. Ještě než se Larry a Lorrie
přiblížili natolik, aby se s nimi mohli domluvit, začali šerifové střílet li-
dem nad hlavami. Zástup se rozprchl, nicméně Larrymu se nakonec po-
dařilo s některými ze šerifů navázat kontakt. Když se jim zmínil o slibu,
který jim dal velitel policie, šerifové prohlásili, že žádné autobusy nikde
nečekají.

Larry a Lorrie se ptali, proč prostě nemohou přejít na druhou stranu.
Vždyť na dálnici za mostem je jen minimální provoz! Šerifové je ale od-
mítli pustit.

Zdrčení a zoufalí lidé se trousili zpět a nakonec se schovali před deš-
tům pod mimoúrovňovou křižovatkou. Po delším dohadování se roz-
hodli vztyčit tábor na dělicím pruhu rychlostní komunikace s tím, že
přijde-li pomoc, bude je odevšad vidět a vyvýšená autostráda bude zá-
roveň skýtat větší bezpečí. Z tohoto místa pak pozorovali, jak se i jiní
bez úspěchu pokoušejí dostat přes most. Některé z těchto uprchlíků še-

rifové zahnali střelbou, jiným spílali a uráželi je. Tisícům nešťastníků tak znemožnili opustit město po svých.

Od ženy, která měla tranzistorové rádio, se přítomní dozvěděli, že o jejich táboře se už mluví i v médiích. Lidé z celé Ameriky se dotazovali, co místní činitelé se všemi těmi rodinami, které žijí na dálnici, hodlají dělat. Činitelé odpovídali, „že se o věc postarají“. Toto „postaraají“ však v sobě mělo cosi zlověstného.

Za soumraku u tábora zastavil šerif v hlídkovém voze, vytáhl pistoli a rozkřičel se: „Vypadněte z tý zasraný dálnice!“ Pak přiletěla helikoptéra a vítr od její vrtule ubohé přístřešky rozmetal do všech stran. Zatímco skupina ustupovala, šerif v rychlosti naházel do auta poslední hubené zásoby jídla a vody, které po táboře zůstaly.

Lidé, kteří byli nuceni vyklidit pod namířenou hlavní dálnici, našli nakonec útočiště v opuštěném školním autobuse pod viaduktem. Policisté a šerifové se svým stanným právem, odhodlaní střít do lidí, je děsili mnohem víc nežli kriminálníci potloukající se údajně po ulicích.

Záchranná četa nakonec přece jen dopravila Larryho a Lorrii na letiště, kde jim zkonfiskovali veškerý zbývající proviant, protože rozhoukal detektory kovů. Oba pak znovu čekali na letišti ve společnosti mnoha tisíc dalších lidí, než masivní letecký most splnil svůj úkol a oběti katastrofy přepravil do jiných měst v oblasti.

Když Larry a Lorrie vystoupili z letadla, šikana a nelidské podmínky pokračovaly. Uprchlíky nacpali do autobusů, odvezli je na jakési pole a nutili je dlouhé hodiny stát ve frontě na lékařskou prohlídku, aby bylo jisté, že neroznášejí nakažlivé choroby. Stovky lidí tak musely potmě čekat ve dvou špinavých, přeplněných stanech. Ti, kterým se podařilo ze zaplavené oblasti uniknout s nějakým majetkem, byli podrobeni prohlídce, která obnášela i očichávání služebními psy. Hladoví, dezorientovaní a demoralizovaní záchránění nedostali vůbec nic k jídlu.¹

Z těch, kdo po hurikánu Katrinu v postižené oblasti uvízli, měli Larry a Lorrie vlastně štěstí. Tento bělošský pár přece jen vlastnil nějaké prostředky. Celý svět už dnes ví, co se stalo s chudými, černými obyvateli New Orleansu, kteří žádné neměli.

Jsem přesvědčen, že k příběhům, jako je tento, se musíme vracet, připomínat si je a nezapomínat. To, co se dělo bezprostředně po hurikánu Katrina, jasně ukazuje, že chudoba, poruchy klimatu, petrochemické

jedy a křehkost ekonomiky založené na ropě nejsou jen bezvýznamnou utkvělou představou politicky korektního davu. Týkají se konkrétních lidí a jsou pro ně otázkou života a smrti.

Je třeba říct, že katastrofu nezpůsobil hurikán Katrina. Příčinou pohromy byla „typická bouře“ zcela jiného druhu – zanedbání oprav infrastruktury ze strany státu v kombinaci s postupujícím globálním oteplováním a zjevnou lhostejností vůči chudým.

Záplavy nezpůsobil prudké lijáky. Byly důsledkem špatně postaveného protipovodňového systému – hrází, které se v okamžiku příchodu bouře teprve opravovaly. A ty hráze se protrhly z jednoho prostého důvodu: jejich oprava nebyla pro americkou vládu prioritou. Prostředky, které měly být investovány do infrastruktury a sanace hrází, šly místo toho na válečné dobrodružství.

Dolary, které mohly zachránit New Orleans, vláda použila na válku v Iráku – válku nepopiratelně spjatou s naší závislostí na ropě, která se v této oblasti těží. Další prostředky, které mohly chudé v New Orleansu i v Perském zálivu ušetřit utrpení (pokud by se správně investovalo do protipovodňových zábran a moderních čerpacích stanic), putovaly v podobě daňových úlev do kapes bohatým. Katastrofa, kterou způsobila Katrina, i to, co následovalo, jasně vyzdvihují fakt, že příliš vysoké vojenské výdaje a omezování veřejných služeb naši bezpečnost nijak nezvyšují, nýbrž naopak *snižují*.

Přesto je to pouze jedno z ponaučení, jichž se nám v souvislosti s hurikánem dostalo. Nositel Pulitzerovy ceny, novinář Ross Gelbspan, napsal: „Katrina začala jako relativně slabý hurikán, který se prohnal jižně od Floridy, (nicméně) na mimořádné síle mu dodaly poměrně extrémní teploty mořské hladiny v Mexickém zálivu.“⁴² Jinými slovy, nevinný hurikán proměnilo ve větrnou smršť globální oteplování. Přesto americká energetická politika počítá s dalším vypouštěním uhlíku do ovzduší, čímž hodlá klima dále destabilizovat.

Utrpení lidí v zatopené oblasti nebylo – a stále není – rozprostřeno rovnoměrně. Chudí lidé a černoši ve svých domovech „nezůstali dobrovolně“. Byli tam ponecháni. Evakuační plány předpokládaly, že obyvatelé města budou mít k dispozici vlastní pojízdná auta – a k tomu peníze na benzin a příbuzné v blízkém či vzdálenějším okolí, popřípadě dost prostředků na ubytování v hotelu. Pokud to vše neměli, jejich smůla.

Kdyby si odpovědné agentury vážily životů chudých, pomohly by lidem žijícím v bídě před hurikánem uprchnout – dokonce i těm, kteří si

nemohou dovolit ani auto, ani pokoj v motelu. Je-li však tvář utrpení ponejvíce černá, naše vysoké nároky na účinnou pomoc jaksi polevují.

Příběh hurikánu Katrina je politickou událostí, k níž dochází jen zřídka a skýtá příležitost k ponaučení. Vůči svým mrtvým máme povinnost ji nepropást. Nemůžeme si dovolit, aby nám chaotická směs studu, bolesti a rasové lhostejnosti zabránila hlouběji nahlédnout do srdce katastrofy. Pokud se na ni dokážeme podívat nezaujatě a neodvrátíme se od ní, zjistíme cosi neocenitelného: že v zátopové oblasti dnes žijeme úplně všichni.

Některých z nás se to týká doslova, tak jako obyvatel neworleanského devátého obvodu. Chudoba nahnala mnoho lidí do míst vystavených všemožným nebezpečím od záplav přes sesuvy půdy až po jedovatý vzduch – jako by nestačilo, že si musí dělat starosti o bezpečnost na ulicích, kde mezi sebou válčí zločinecké gangy, vzdělávat se ve školách, které nemají peníze, anebo se pít po práci, která není k sehnání.

Ohrožen je však i blahobyt relativně majetných vrstev. Průměrná americká rodina je v nebezpečné míře zadlužena. Zadluženost plynoucí z možnosti nakupovat na úvěr často přesahuje schopnost splácet. Prudký hospodářský pokles nebo propad amerického dolaru by mohl mnohé uvrhnout do finanční krize.

A nacházíme se samozřejmě na prahu environmentálního kolapsu. Doba splatnosti velkého účtu za skleníkové plyny se blíží – v podobě extrémních výkyvů počasí, které by mohly postihnout i jiná místa než jen pobřeží Mexického zálivu. Někteří dokonce tvrdí, že příště by to mohl být Manhattan a že většina našich velkoměst není připravena o nic lépe než New Orleans. Naše protipovodňové hráze, přehrady, školy i nemocnice se rozpadají nebo nutně potřebují opravu.

V mnohem širším kontextu Katrina zároveň poukázala na závadnost individualistické filozofie „utop se, anebo plav“, jíž se řídí obě velké americké politické strany. Tento politicko-ekonomický světonázor zplodil neworleanský tržní evakuační plán, na jehož základě z místa postiženého přírodní katastrofou vyvázli pouze ti, kteří vlastnili auto a měli peníze, aby se odtud dostali po svých.

Příběh Katriny jasně ilustruje dvojí krizi, před kterou Spojené státy stojí: jednou stranou mince je hluboká společensko-ekonomická nerovnost a druhou agresivní destrukce životního prostředí.

KRIZE Č. 1

HLUBOKÁ SPOLEČENSKO-EKONOMICKÁ NEROVNOST

Oživit skomírající americké hospodářství nebude vzhledem k prudce rostoucím cenám energie a přízraku stagflace snadné. Americká ekonomika i společnost se ale nacházely v hluboké depresi už před současnou energetickou krizí a následným hospodářským poklesem. Na některé aspekty nezdravého vývoje se nyní podíváme podrobněji.

Země se momentálně ocitá ve víru společensko-ekonomické krize vyznačující se klesajícím množstvím příležitostí pro pracující, rostoucími sociálními rozdíly mezi rasami a akumulací nesmírného bohatství a privilegií v rukou špiček americké společnosti. Tyto symptomy se nezlepšují, právě naopak.

Spojené státy dnes zažívají nejhlubší ekonomickou nerovnost mezi svými nejbohatšími a nejchudšími občany od dob Velké hospodářské krize ve 30. letech 20. století.³ Zatímco hrstka lidí v nejvyšších patrech společnosti nashromáždila závratné bohatství, všem ostatním zbývá k životu jen velmi málo: čtyřiatřicet procent bohatství země je dnes v rukou pouhého jednoho procenta lidí. Hodnota jejich majetku převyšuje hodnotu veškerého jmění devadesáti procent obyvatel této země.⁴

Vrcholní manažeři velkých korporací berou ve srovnání se svými podřízenými nekřesťanské peníze. Jejich platy jsou čtyřístakrát vyšší, než je mzda průměrného dělníka. Tento do očí bijící rozdíl exponenciálně narůstá: v roce 1990 byl plat výkonného ředitele „pouze“ asi stokrát vyšší než mzda průměrného zaměstnance.⁵ Američané dnes také pracují déle než kdy dříve, byť ne už tak těžce. V průběhu posledních pětadvaceti let se pracovní rok prodloužil o osmdesát hodin.⁶

Zároveň 15,6 milionu Američanů žije v podmínkách krajní chudoby (jejich roční příjmy tvoří polovinu částky stanovené jako životní minimum, které v roce 2007 činilo 20 650 dolarů). Je to vůbec nejvíc od roku 1975,⁷ kdy statistici začali tyto údaje sledovat. Ve výrobní sféře přišla země od roku 2000 o tři miliony pracovních míst.⁸ Přes čtyřiačtyřicet milionů Američanů žije bez zdravotního pojištění – a počet nepojištěných neustále narůstá.⁹ V až příliš mnoha rodinách je zdravotní plán velmi prostý: „Nikdo nesmíte onemocnět!“ Pro velkou většinu Američanů je zároveň stále obtížnější vybědnout z dluhů anebo si něco našetřit na horší časy, které teď přicházejí.

Osobní bankrot muselo vyhlásit už tolik lidí, že se vláda rozhodla intervenovat.¹⁰ Bohužel ale nezakročila tak, aby se postavila za postižené (jako to udělal Fed v případě investiční banky Bear Stearns, když se v roce 2008 dostala do potíží).¹¹ Právě naopak. Kongres vycítil ve vlně žádostí o vyhlášení bankrotu hrozbu – nikoliv ovšem pro rodiny prostých Američanů, nýbrž pro zisky společností podnikajících s kreditními kartami. Změnil proto zákony, jimiž ještě *ztížil* uživatelům kreditek možnost vyhlásit bankrot a vyvázat se tak z povinnosti platit lichvářské úroky i absurdně vysoké poplatky.

Ač je bolestné si to přiznat, sociální nerovnost dále prohlubuje příslušnost k rase a pohlaví. Ženy v dělnických profesích pobírají ještě dnes pouhých sedmdesát sedm centů tam, kde muži berou dolar.¹² Na každý dolar vynaložený na lékařskou péči bílými obyvateli připadá pouhých osmáct centů vynaložených na tutéž službu obyvateli jiné barvy pleti.¹³ Nejnižší průměrné příjmy mají barevné ženy a vůbec v nejhorší situaci se nacházejí černošky, latinoameričanky a hispánky.¹⁴ Úroveň platů se odvíjí od dosaženého vzdělání – od toho, zda někdo vystudoval vysokou nebo alespoň střední školu. V porovnání s dvaatřiceti procenty bělochů, kteří vlastní bakalářský titul, se tímto vzděláním může pochlubit pouze devatenáct procent černochoů a třináct procent hispánců.¹⁵ Přibližně třiatřicet procent dětí z afroamerických rodin a osmadvacet procent dětí z latinsko-amerického prostředí žije pod hranicí chudoby, zatímco u bílých dětí je tomu tak jen v devíti a půl procentu případů.¹⁶ Pro americký vzdělávací systém je typické, že barevné žáky a studenty mnohem častěji učí málo kvalifikovaní učitelé a s pravděpodobností dvakrát vyšší než bílí žáci či studenti navštěvují přeplněné školy.¹⁷

Největší nerovnoprávností a nespravedlností trpí čerství imigranti a nezaregistrovaní dělníci. Americká společnost tyje z práce jedenácti milionů lidí¹⁸ – z nichž mnozí pro nás zajišťují produkci potravin, pečují o naše děti a uklízejí po nás –, aniž by je přijala mezi sebe, aniž by docenila jejich práci nebo jim přiznala tatáž práva, aniž by je respektovala, tak jak bychom to vyžadovali, kdyby šlo o nás.

Tytéž rasové souvislosti můžeme pozorovat i v oblasti zdravotnictví a sociálního zabezpečení. Dětská úmrtnost je u černých Američanů dvakrát vyšší než u bílého obyvatelstva a rakovina o čtvrtinu častější. Latinoameričané umírají dvakrát častěji na astma než běloši. Černoši zase

mají v porovnání s bělochy dvakrát vyšší úmrtnost na cukrovku. Také tuberkulóza a žloutenka typu B jsou v barevných komunitách častější.¹⁹

Nerovností výrazněji přibývá v určitých lokalitách. V uplynulých desetiletích zaniklo mnoho pracovních míst ve starých průmyslových centrech. V šedesátých a sedmdesátých letech 20. století ubylo ve vnitřních městech především pracovních příležitostí pro mladé lidi bez kvalifikace. Vystrašení běloši i dobře situovaní kariéristé se tehdy začali houfně stěhovat na předměstí. Spolu s rostoucí nezaměstnaností začaly v některých centrech upadat veřejné služby. Přestávaly fungovat zdravotní péče, svoz odpadu, policie či požární ochrana, zavíraly se obchody a školy. Rozmohla se chudoba, společenský rozvrat a násilí. Dnes je předpokládaná délka života Afroameričanů v lokalitách, jako jsou Haarlem nebo Washington D.C. (57,9 let), dokonce nižší než průměrná délka života v Bangladéši (58,1) či Ghaně (58,3).²⁰

Uprostřed všeho tohoto utrpení doznal obrovských příležitostí vězeňský průmysl. Rasová nerovnost v dnešním systému trestního práva doslova bije do očí. Organizace Drug Policy Alliance hlásí:

Ačkoliv Afroameričané tvoří pouze 12,2 % obyvatelstva a 13 % uživatelů drog, jejich podíl na celkovém počtu zatčených za drogové delikty je 38 % a podíl na množství usvědčených dokonce 59 %, což kritiky tohoto stavu vedlo k tomu, že válku s drogami nazývají „nový Jim Crow“*. Vyšší počty zatčených Afroameričanů a Latinoameričanů nejsou ani tak dokladem vyšší míry kriminality uvnitř těchto komunit, jako spíše důrazu na ráznější vynucování práva v městských centrech, kde existuje větší pravděpodobnost, že k prodeji a užívání drog dochází v důsledku jejich pouličního prodeje tam, kde chybí prostředky na protidrogovou prevenci.²¹

Toto je jeden z důvodů, proč se Afroameričané dostanou do vězení sedmkrát pravděpodobněji než běloši. Ačkoli barevná mládež tvoří pouhou třetinu dospívající populace v zemi, dvě třetiny mladistvých vězňů pocházejí právě z jejich řad.²²

Lidé jiné než bílé barvy pleti a chudí žijící ve městech ale nejsou jedinými postiženými. Ti, kdo strádají v malých městech a na americkém venkově, jsou na tom v mnoha ohledech ještě hůř, neboť jejich úděl ani nestojí bulvárním večerníkům za zprávu. Středně velké rodinné farmy se dnes ocitají pod obrovským tlakem, protože bojují nejen o to, aby za

* Tak se v Americe říká segregačním zákonům, které vstoupily v platnost v rozmezí let 1877–1965. Pozn. překl.

svou produkci dostaly spravedlivou cenu, ale zároveň se musí udržet v tvrdé konkurenci, která je pomalu vytlačuje z podnikání. Vysoké ceny pohonných hmot jsou pro ně obzvlášť likvidační. Farmáři a jejich rodinní příslušníci mají také horší přístup ke kvalitní lékařské péči a venkovské školy jen těžko shánějí učitele.

Malá města, jimž se přece jen podaří přilákat nějaký ten druh podnikání, se pak často během pouhých několika let mění v tuctové napodobeniny jiných malých měst v zemi, která se podobají jedno druhému jako vejce vejci. Domácké místní obchody a obchůdky, jež do nich kdysi vnesly tolik života a dodaly jim nezaměnitelný kolorit, vytěšňují velké řetězce zvuchých jmen, šedivá nákupní centra a diskonty.

Také americká armáda rekrutuje nepřiměřeně vysoký počet svých vojáků z nízkopříjmových komunit v oblastech výrazně postižených hospodářskými potížemi.²³ Zanedlouho se tisíce těchto mladých veteránů začnou vracet z Iráku a Afghánistánu. Ponesou si zranění viditelná i ta méně zjevná a většina z nich nebude mít nejmenší šanci sehnat práci. Má-li existovat fungující společnost, do níž by se mohli znovu začlenit, musíme usilovat o vytvoření ekonomiky, která by byla otevřená všem.

Víme tedy, co máme dělat. Mzdy, bohatství, zdraví, domovy, vzdělání, spravedlnost u soudů, příležitosti pro mládež – špatné fungování a nerovnoprávnost ve všech těchto oblastech jsou doslova šokující a hanebné. Američané jsou národ, který se kdysi zaručil za spravedlivou ochranu, rovné příležitosti a „svobodu a spravedlnost pro všechny“. Za uplatňování těchto klíčových zásad si ale dnes zaslouží čím dál horší známku. Nad všudypřítomnými negativními jevy nelze jen tak mávnout rukou s tím, že jde o pouhou vadu na kráse či přechodný stav. Představují vážnou systémovou chybu – a to tak zásadní, že je třeba sebrat odvahu a napravit ji.

Musíme to ale provést tak, abychom tím neprohloubili další krizi, před níž stojíme: globální ekologickou krizi projevující se dramatickými klimatickými změnami, které zapřičiňuje naše současná ekonomika.

KRIZE Č. 2

ŽIVELNÁ DESTRUKCE ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ

Nebudu plýtvat časem ani místem, abych vás přesvědčoval o realitě klimatických změn a globálního oteplování, ani o lidské odpovědnosti za ně. Existuje řada vynikajících publikací a webových stránek, které dokumentují, na čem se shodly nejvýznamnější a nejrespektovanější vědecké kapacity světa včetně Mezivládního panelu pro klimatické změny (Intergovernmental Panel on Climate Change, IPCC), Americké meteorologické společnosti (American Meteorological Society), Amerického geofyzikálního svazu (American Geophysical Union) a Americké asociace pro vědecký pokrok (American Association for the Advancement of Science).

Jejich prognózy nabývají stále zřetelnějších a děsivějších kontur. Vědci uvádějí do souvislostí obrovské množství dat týkajících se klimatu i přírodních zdrojů a porovnávají je s historickými záznamy o teplotách a podmínkách života na Zemi v minulosti. V drtivé většině se shodují v tom, že za současný stav může drancování přírody a způsob, jakým s planetou zacházíme.²⁴ Otázkou už není, zda ke klimatickým změnám dochází či ne, ale jak brzy – a jak tvrdě – na nás dopadnou. Pokud jde o hrozící klimatickou krizi, je vše pouze otázkou míry.

Spalováním fosilních paliv, jehož prostřednictvím uspokojujeme svůj nezřízený hlad po energiích pro naše domovy, továrny a dopravní prostředky, vypouštíme každoročně do ovzduší kolem sedmi miliard tun uhlíku (dvacet šest miliard tun oxidu uhličitého).²⁵ Přitom dál kácíme stromy – plíce planety, které uhlík ze vzduchu pohlcují a vydechují kyslík. Holoseče celých kontinentů oslabují schopnost planety oxid uhličitý absorbovat. Pouštíme naplno kohoutky s uhlíkem, ale dřez je zašpuntovaný. Náš uhlíkový pohár v důsledku toho přetéká.

Teploty stoupají bezprecedentním tempem. Jen v průběhu 20. století vzrostla průměrná roční teplota o 0,8° C, přičemž od 80. let 20. století se oteplování výrazně zrychluje. Deset nejteplejších let za dobu, kdy se provádějí měření, připadá na období po roce 1990. Mezivládní panel pro klimatické změny (IPCC) zaměstnává přibližně dva tisíce vědců, kteří vypracovávají klimatické modely a předpovědi. Budeme-li ve vypouštění skleníkových plynů dál nerušeně pokračovat, stoupne podle jejich děsivých předpovědí během následujícího století průměrná teplota na planetě o 5,9° C.²⁶

Zvyšující se teploty již uvedly do pohybu mnohé, povětšinou zlovestné klimatické změny. Ty v závislosti na konkrétní oblasti způsobují sucho, záplavy, prudké bouře, cyklóny a další dramatické výkyvy počasí. Pouště se nekontrolovatelně rozšiřují. Podle Britského meteorologického ústavu (British Meteorological Office) postihnou extrémní sucha do konce tohoto století třetinu zemského povrchu, tedy plochu sedmkrát větší než dnes.²⁷

Oceány stoupají už teď, neboť teplejší voda se rozpíná. Pokud ale roztaje grónský ledovec, zmizí pod hladinou nepřeborné množství příbřežních sídel, nízko položených ostrovů i zemědělské půdy. Sečteno a podtrženo, v rozmezí let 1991–2000 si klimatické pohromy spojené s vodou – bouře, záplavy a sucha – vyžádaly přes půl milionu obětí a globální ekonomiku stály ekvivalent padesáti dolarů na každého obyvatele planety.²⁸

Čím rychleji budou vzácné zásoby sladké vody tát, odtékat do slavných moří a řeky v horku vysychat, tím dramatictější bude poptávka po vodě převyšovat nabídku. Podle odhadů Světové banky mohou mít do roku 2025 ztížený přístup k vodním zdrojům až dvě třetiny obyvatel světa.

Proces pohlcování oxidu uhličitého již mění pH oceánů, což zvyšuje pravděpodobnost vyhynutí mnoha organismů vytvářejících vápencové schrány, jako jsou koráli, což může mít dopad na mořské živočichy, kteří jsou na nich závislí. A to nejsou zdaleka jediné živočišné druhy, jejichž ztráty bychom se měli obávat. Nejcitlivější druhy – ty s nejnižší teplotní tolerancí, které žijí v nejchladnějším podnebném pásu (jako jsou tolik diskutovaní lední medvědi), anebo naopak v tropech –, vyhynou, když se pro ně jejich biotop stane neobyvatelným. Mezivládní panel pro klimatické změny odhaduje, že při předpokládaných mírách oteplení hrozí vyhynutí třiceti až čtyřiceti procentům živočišných druhů.²⁹

Určitým formám života se ale vyšší teploty naopak zamlouvají. Některé druhy hmyzu, které roznášejí nemoci, jako je malárie, horečka dengue a možná i nové tropické viry, jen kvetou. Stejně tak se do vyšších zeměpisných šířek může šířit škodlivý hmyz, jako jsou kobylinky a škůdci napadající obilí, který má nyní možnost decimovat více úrody v průběhu delšího vegetačního období, protože zimy bývají mírné. Výrazně přibývá i nemocí kulturních rostlin napadaných houbami nebo bakteriemi. Takový je život na přehřáté planetě: neutupíme-li se za povodní, zničí nás nakažlivé choroby a mor.

Vědci odhadují, že ekosystémy jsou schopny adaptovat se pouze na teplotní změny do jednoho stupně Celsia za století. Je-li změna větší a provází-li ji i změna biotopů, dochází k vychýlení rovnováhy mezi dravci a lovnou zvěří a k narušení celého potravního řetězce.³⁰ Výnosy některých klíčových obilovin při zvýšených koncentracích oxidu uhličitého klesají. Agresivním druhům plevelů se v tomto prostředí naopak skvěle daří. To ale není pro farmáře a lidi, kteří rádi jedí, ta nejhorší zpráva. Pěstování zemědělských plodin ještě více ztíží nedostatek vody. Svrchní vrstvy půdy – již dnes silně narušené erozí – přicházejí při vyšších teplotách rychleji o živiny a jsou náchylnější k tomu, že je smyje voda, protože na prach vyschly.

Pracovníci Britského meteorologického ústavu předpovídají, že do roku 2050 bude hladovět anebo čelit hrozbě hladu dalších padesát milionů lidí. Jiné instituce odhadují, že na teplejší planetě budou hladovět *stovky* milionů lidí.³¹ Zvláště v Africe, která je považována za kontinent nejakutněji ohrožený klimatickými změnami, se budou s nedostatkem vody a potravy potýkat miliony lidí už v roce 2020.³²

Katastrofy dopadají disproporcionálně především na chudé. Výkyvy počasí a další změny v životním prostředí, jako jsou stoupající hladiny oceánů, mohou samozřejmě postihnout kteroukoli zemi nebo část světa, nicméně chudí mívají většinou mnohem méně prostředků, aby se jejich dopadům mohli bránit. Obzvláštní ironií osudu – a nanejvýš nespravedlivou – je, že lidé, kteří na věci nesou nejmenší vinu, budou pravděpodobně trpět nejvíc. My, obyvatelé průmyslově vyspělých států, vypouštíme do ovzduší šedesátkrát víc oxidu uhličitého na osobu než lidé z nejméně industrializovaných zemí.³³ Je to tedy především *náš* životní styl, kterému je třeba nadcházející problémy klást za vinu.

Břímě ale většinou ponesou nevinní a na ně také dopadne hněv Matky Země. Obyvatelé bohatých zemí totiž mohou dopady přírodních katastrof mírnit. Podle závěrů Zprávy o katastrofách ve světě (World Disasters Report) z roku 1999 dochází k šestadevadesáti procentům úmrtí v důsledku přírodních katastrof v rozvojových zemích.³⁴ Aktivita nás, kdo žijeme v bohatých společnostech – jakož i naše nečinnost –, bývají příčinou pohrom a umírání, jež postihují nejchudší obyvatele planety.

Někteří renomovaní odborníci už se vzdali vší naděje. Říkají, že je příliš pozdě a lidé na klimatu napáchali příliš mnoho škod, než aby šlo katastrofu odvrátit. Existují nicméně široce podložené vědecké analýzy,

kteřé dokazují, že omezíme-li radikálně emise skleníkových plynů, budeme schopni udržet oteplování pod dvěma stupni Celsia za století. A při této hodnotě už dokážeme nejhörší škody na našich ekosystémech i životech odvrátit, anebo je alespoň udržet pod kontrolou. Snížení objemu emisí skleníkových plynů předpokládá na prvním místě rozvoj čistě energetiky a zvýšení hospodárnosti.

Abychom potřebných omezení dosáhli, budeme muset přikročit k politické i ekonomické transformaci – a to hned. Nutným předpokladem je začít uskutečňovat takovou politiku, která by získala na svou stranu kritické množství občanů Spojených států a přesvědčila je, aby začali naplňovat program ochrany přírody a využívání energií z obnovitelných zdrojů. To vše v zájmu přežití na naší domovské planetě – jediné, jakou jsme kdy měli.

Ať však učiníme cokoliv, můžeme si být jisti, že než se stav hospodárství i životního prostředí začne lepšit, bude se ještě nějakou chvíli zhoršovat. Proto tato kapitola začíná příběhem o hurikánu, po němž Amerika zanechala své nejzranitelnější obyvatele – chudé, černé, staré a postižené lidi – napospas smrti. Mravní rozměr tohoto příběhu musíme vtisknout do paměti národa. Tato katastrofa – i lekce, kterou nám uštedřila – se musí stát součástí národní legendy. Teprve pak si budeme moci být jisti, že uvažováním, které něco takového připustilo, se už tato země nikdy nebude smět řídit.

Ještě dnes leží New Orleans v troskách. Ti, kdo přežili, se rozutekli; někteřé dosud žijí v toxiny zamořených přívěsech, které jim poskytla Federální agentura pro řízení krizových situací (Federal Emergency Management Agency (FEMA)). Mnohé části zničené deváté městské čtvrti dodnes vypadají navlas stejně, jako vyhlížely poté, co voda opadla. Rozsah zkázy slouží jako obří memento problému, před nímž stojíme – problému sociálního i ekologického.

Existuje však způsob, jak řešit obě krize současně. Je ale v našich silách pomoci lidem, aniž bychom ublížili planetě? A můžeme ochránit planetu, aniž bychom tím odsoudili nespočetné zástupy k hmotné nouzi?

Jsem přesvědčen, že odpověď zní ano. A je-li tomu tak, klíč k vítězství je třeba hledat v srdci jednoho a téhož odvětví amerického hospodárství, které jediné neochvějně vzkvétá a expanduje: v zelené ekonomice.

EDICE MODERNÍ DĚJINY

VAN JONES

Zelená ekonomika

Z anglického originálu The Green Collar Economy. How One Solution Can Fix Our Two Biggest Problems, vydaného nakladatelstvím HarperCollins, New York, roku 2008, přeložila Eva Křístková
Obálku a grafickou úpravu navrhl Vladimír Verner
Vydalo nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,
roku 2011 jako svou 944. publikaci
Odpovědný redaktor Martin Žemla
Vydání první. AA 13,28. Stran 224
Vytiskla tiskárna Finidr, spol. s r. o.
Doporučená cena 288 Kč

Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,
Praha 3, Víta Nejedlého 15
e-mail: info@ivysehrad.cz
www.ivysehrad.cz

ISBN 978-80-7429-032-9